

Bude tomu tak sice i letos. Jenže letošní schodek za období prvních 5 měsíců — pokud jsou zatím data o výnosu veřejných dávek uveřejněna — činí již proti rozpočtu, jak uvedeno, přes 600 mil. Kč, zatím, co loni za tutéž dobu byl schodek menší téměř o půl miliardy, a počítáme-li s nahoře provedenou opravou v důsledku loňského mimořádného zvýšení výnosu daně obrátové a výnosu poplateků, tedy byl loňský schodek menší asi o 300 mil. Kč. Nejméně o tuto částku by musilo býti letošní podzimní zlepšení výnosu veřejných dávek větší, než zlepšení, které se dostavilo v tomto podzimním období loni, aby byl schodek z prvních měsíců letošního roku vyrovnán.

Období pěti měsíců neskýtá nám ještě dosti náležitý přehled o pravděpodobném výsledku za celý rok. Přes to však pěti-měsíční schodek přes 600 mil. Kč proti rozpočtové kvotě je tak veliký, že nutí k nejkrajnější opatrnosti ve správě státních financí, jakož i v nových nárocích na státní pokladnu. Musíme uvážiti, že výdajová strana finančního hospodářství bude letos podstatně nad rozpočtem. Kdežto v minulých letech problém rovnováhy hospodářství proti rozpočtu byl hlavně na straně příjmů, letos je tomu n a o b o u s t r a n á c h. vk.

ZÁSAHY STÁTŮ DO HOSPODÁŘSTVÍ.

Dnes, kdy u nás se tak často rokuje o plánovitém a řízeném hospodářství, aniž by vždy bylo jasno o pojmech — mnoho zde přispěl k vyjasnění dr. Engliš svými články a knížkou o řízeném hospodářství — a o praktických možnostech i hranicích státních zásahů do hospodářství, je jistě záhodno ohlédnouti se po tom, jak tyto otázky řeší v cizině. I když nám nemůže býti cizina ve všem vzorem, tedy přece jistě z jejích zkušeností můžeme se mnoho i my naučiti. Dobrý obecný přehled přinesly přednášky v Sociálním ústavu, uveřejněné v redakci dr. Verunáče po názvem „Na cestě k plánovitému hospodářství“. Informace o pokusech a plánech řízeného hospodářství v hlavních zemích přineslo také 5. číslo loňského ročníku „Revue d'économie politique“.

Ve svém stručném přehledu zákonodárství významnějších zemí všímám si ovšem v první řadě zásahů státních do průmyslové výroby a zejména do organizace průmyslové výroby; jen pokud je toho třeba pro souvislost, zmiňuji se i o zemědělství. Také měnová politika a péče o opatření práce (Arbeitsbeschaffung) v jednotlivých státech zůstává mimo rámec této mé práce.

S. S. S. R.

Mohl bych začít se Sovětským svazem. Poměry v Sovětském svazu není však možno srovnávat s poměry v ostatních evropských zemích a také s poměry u nás. Nehledě k naprostému rozdílu hospodářského režimu, je jasno, že v SSSR. při ohromném rozsahu říše

a při dříve naprosto nedostatečné průmyslové výrobě bude lze ještě velmi dlouho budovati a rozšiřovati průmysl a regulovati průmyslovou výrobu.

Rovněž monopol zahraničního obchodu v SSSR. se nedá dobře srovnávati s režimem ostatních států, třebaže zahraniční obchod ve většině evropských států podléhá také větší nebo menší kontrole. Cílem průmyslové politiky sovětské v obou pětiletkách 1928 až 1932 a 1933 až 1937 je rozvoj průmyslu, zprůmyslovění zemědělství a výchova obyvatelstva pro tyto cíle. Kdežto první pětiletka se hlavně starala o výrobní prostředky a obranu země, jde druhá pětiletka již dále k lehčímu průmyslu a stará se více o konsum.

Vše je v SSSR. ještě ve vývoji, ať jde o průmyslovou či zemědělskou politiku, takže je těžko dnes posuzovati, jakým směrem vývoj půjde dále a zda a kdy se hospodářská politika Sovětského svazu sblíží s hospodářskou politikou ostatních evropských států.

Unie severoamerická.

Druhým velkým státem, kde se na široké základně v době krise dělají pokusy s řízením celého hospodářství, jsou Spojené státy severoamerické. Jde zde hlavně o oba známé zákony, Agricultural Administration Act (AAA) z 16. června 1933 a National Industrial Recovery Act (NIRA) z 12. května 1933, při čemž nechávám stranou mnoho jiných zákonných opatření hospodářských, která dohromady s uvedenými zákony tvoří Rooseveltův „New deal“.

První zákon prohlašuje za příčinu dnešní hospodářské krise v první řadě disparitu cenovou zemědělských a jiných výrobků, proti níž nutno sledovati politiku znovuzřízení a udržení rovnováhy mezi výrobou a spotřebou zemědělských výrobků a zvýšení cen na úroveň základního období od srpna 1909 do července 1914 (pro tabák od srpna 1919 do července 1929), při čemž nutno chrániti zájmy spotřebitelů tak, aby neplatili za zemědělské výrobky větší procento svých výdajů než v uvedené předválečné době.

Zákon obsahuje v první části známé opatření pro bavlnu i pro ostatní výrobu s omezením výroby a umožněním tržních dohod, nespádajících pod protitrustové zákonodárství a s výrobními daněmi ze zpracování zemědělských výrobků, v druhé části ustanovení o zemědělském úvěru a v třetí části velmi důležitá ustanovení o měnové a finanční politice, jimiž president k odvrácení nebezpečí soutěže zemí se znehodnocenou valutou, k udržení parity měnové, k nutnému rozpětí úvěru a k zajištění vhodné stabilisace mezinárodní dohodou je zmocněn k tomu, aby připustil operace na volném trhu, aby nařídil emisi státovek, určil váhu zlatého dolaru, nikoliv však pod 50% dosavadní, přijímal k placení stříbro a dal vydávati stříbrné certifikáty a připustil dle potřeby zvýšení nebo snížení rezerv za bankovní vklady. Tato zmocnění v posledním třetím oddílu AAA. vedla k dalekosáhlým zásahům presidentovým do měnové politiky Spojených států, jež měly a mají tak hluboký vliv na celou světovou hospodářskou situaci.

Důvodem druhého zákona NIRA. je daleko rozšířená nezaměstnanost a desorganisace průmyslu. Proto zákon sledoval politiku odstranění překážek mezistátního a zahraničního obchodu a podpory organisace průmyslu pro kooperaci, vyloučení nekalé soutěže, využití výrobní mohoucnosti, uvarování se přílišného omezení výroby, zvýšení spotřeby, snížení nezaměstnanosti a zvýšení pracovní úrovně, jakož i vůbec oživení průmyslu a zachování přírodních zdrojů bohatství.

Nejdůležitějším ustanovením zákona jsou předpisy o Codes of fair competition, jež k žádosti obchodní nebo průmyslové organisace nebo z vlastní iniciativy, po případě i k stížnosti postižených interesentů schvaloval president, čímž se předpisy takového kodu staly standar-

dem slušné soutěže pro dotýčený obor. President mohl také omeziti nebo zakázati dovoz zboží, jež by tyto cody ohrožovalo, byl zmocněn uzavřítí nebo schváliti dohody průmyslových, obchodních a dělnických organizací, nepodléhajících protitrustovému hospodářství a mohl provozování určitých podniků učiniti závislým na zvláštním povolení. Podmínkou uznání kodu bylo přiznání zaměstnancům práva organizačního, práva kolektivního jednání, jakož i koaliční svobody, zachování nejvyšší pracovní doby a nejnižších mezd a j.

Druhý oddíl zákona obsahuje předpisy a zmocnění pro podnikání veřejných prací a o jejich financování.

Konečný úsudek o Rooseveltově politice není dnes ještě přirozeně možný. Jeho opatření setkávají se i v Americe na různých stranách s ostrou kritikou a nesouhlasem. Tolik je jisto, že jeho pokusnictví, zejména v měnové politice, znamená nejasnost a neklid pro celé světové hospodářství, jak bylo dobře viděti na př. i při posledních jednáních Mezinárodní obchodní komory.

V zemědělství k úspěchu snah o omezení výroby přispělo ovšem mimořádné sucho loňského roku. Pro letošní rok velkým úkolem bylo, podobně jako u nás, stanovení rovnováhy mezi výrobou obilnin a píce a výrobou živočišnou.

V průmyslu politika Rooseveltova někde vzbuzovala dojem, ne-li nepřátelství, tedy alespoň lhostejnosti a nedostatečného zájmu o vlastní problémy průmyslové. Po rychlém rozpětí s počátku nastala brzy reakce a pokles se zvyšováním výrobních nákladů, takže výroba příliš nestoupala, nezaměstnanost zůstala a s ní zůstává úkolem hledání cest k oživení zvýšení spotřeby. Děje se tak dalším rozvinutím programu veřejných prací, pro něž zřízena byla zvláštní Public works administration a pro něž na rok 1935—1936 byly zajištěny 4 miliardy dolarů, a podporou soukromé investiční činnosti, která se dosud projevovala hlavně jen na stavebním trhu. Stinnou stránkou ovšem zůstává stále rostoucí zatížení veřejného rozpočtu novými úvěry, vzrůst veřejného dluhu a odklad rozpočtové rovnováhy s nebezpečím nekontrolované inflace.

Že měnová a bankovní politika Rooseveltova byla a je kritisována ve Spojených státech i mimo ně, o tom není třeba se zvlášť zmínovati.

Znamé rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států ze 27. května t. r. ve věci Schechter Poultry Corp., stíhané pro porušení Live Poultry Code, učinilo velký průlom do průmyslové politiky Rooseveltovy,^{*)} a to právě když se jednalo v kongresu o prodloužení NIRA. Nejvyšší soud prohlásil ustanovení sekce 3/a NIRA o ustanovení průmyslových kodů za neústavní s tím odůvodněním, že mimořádné poměry mohou sice volat po mimořádných prostředcích, ale netvoří neb nerozšiřují ústavní moc; kongres nesmí se zříci své zákonodárné činnosti neb ji přenést na někoho jiného, zejména nemůže ji delegovati obchodním a průmyslovým sdružením neb skupinám, jako se to stalo u kodů; vedle toho odporuje ustanovení o kódech ústavě i z toho důvodu, že nejsou omezena na mezi-státní a zahraniční (interstate and foreign) obchod, spadající do pravomoci kongresu, nýbrž dotýkají se také vnitrostátního (interstate) obchodu, jehož úprava spadá do pravomoci jednotlivých států; to platí zejména o předpisech kodů o pracovní době a mzdách. Vedle toho byl prohlášen za neústavní také Farmers' Bankruptcy Act (Frazier Lemke Act) z 28. června 1934, ježto omezuje věřitelovy dispoice bez odškodnění.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu o NIRA mělo přirozeně za následek zastavení asi 385 procesů pro porušování kodů a bude mít vliv na průmyslovou politiku v příštím období, pro něž zákon byl kongresem prodloužen (do dubna 1936).

^{*)} Viz o tom pojednání v červnovém čísle „Obzoru“.

K a n a d a.

V K a n a d ě projevil se vliv Rooseveltova New Deal v tom, že byla ustavena zvláštní vyšetřovací komise parlamentní v lednu 1934, jež byla později změněna v královskou komisi a podala již svou zprávu o hospodářských poměrech, v níž navrhuje zejména vytvoření zvláštní Federal trade and industry commission s úkolem dozíratí na hospodářský život, na činnost kartelů, monopolů, průmyslových dohod, starati se o odstranění nekalé soutěže, pečovati o ochranu spotřebitele, o rozvoj smírného soudnictví, dozíratí na emise cenných papírů a spolupracovati s vládními místy k řešení obchodních problémů. Pro jednotlivé úkoly mají býti zřízeny zvláštní komise.

V evropských státech nejdále pokročily v regulaci hospodářství Německo a Itálie.

I t a l i e.

V Itálii nejdůležitější zásadní ustanovení o organizaci hospodářství jsou obsažena v Carta del lavoro z 21. dubna 1927.

Národ italský je podle tohoto základního zákona mravní, politickou a hospodářskou jednotou, která se uskutečňuje integrálně ve fašistickém státě (E una unità morale, politica ed economica, che si realizza integralmente nello Stato Fascista). Práce je sociální povinností. Celý soubor výroby je jednotný se stanoviska národního. Organizace syndikátní a odborová je volná, ale jen syndikáty státem uznané mohou svůj obor zastupovati a uzavíratí kolektivní smlouvy. Spory upravuje Magistratura del lavoro. Jednotnou organizací výrobních sil, zastupující integrálně jejich zájmy, jsou korporace, jež jsou tedy státním orgánem a mohou diktovati obligatorní normy o vztazích práce a uspořádání výroby. Velmi důležité je, že korporativní stát považuje soukromou iniciativu za nástroj neúčinnější a nejužitečnější pro zájmy národní. Organizátor podniku je odpověden státu; všichni ostatní jsou jeho spolupracovníky. Stát zakročuje do výroby jen když soukromá iniciativa schází nebo je nedostatečná, a to ve formě buď kontroly nebo podpory neb přímého zasáhnutí.

Vedle toho obsahuje Carta del lavoro ještě podrobnější ustanovení o úpravě sociálních poměrů. Předchozí již zákon z 3. dubna 1926 o Disciplina giuridica dei rapporti collettivi del lavoro s prováděcím dekretem královským z 1. července 1926 obsahuje bližší ustanovení o právním uznání syndikátů a kolektivních smluv, o úřadu práce a o vylukách a stávkách.

Královský dekret z 2. července 1926 o „istituzione del ministero delle corporazioni“ zřizuje pro organizaci a kontrolu svěřenou vládě zákonem z 3. dubna 1926 u tohoto ministerstva „consiglio nazionale delle corporazioni“. Zákon z 20. března 1930 o „riforma del consiglio nazionale delle corporazioni“ obsahuje bližší ustanovení o organizaci korporátní rady a konečně zákonem z 5. února 1934 bylo zřízeno 22 korporací jako státních orgánů, sdružujících zaměstnance i zaměstnavatele, jichž úkolem je zejména smírné vyrovnávání zájmů, činnost poradní a činnost normativní pro úpravu hospodářských vztahů a jednotnou kázeň výroby.

Otázka povinnosti průmyslových dohod byla i zde upravena zcela odděleně zákonem z 16. června 1932 o nucených kartelech (consorzi obbligatori), když již dříve bylo v některých případech, jako na př. pro železářský průmysl zákonným dekretem z 31. prosince 1931 zmocněno ministerstvo korporací k zřizování nucených kartelů.

První návrh zákona z 26. března 1932 byl poněkud poslaneckou sněmovnou pozměněn. Zpráva senátu ohražuje se výslovně proti tomu, aby v takové intervenci státu byla spatřována tendence k formám kontrolovaného hospodářství, jež jsou a zůstanou cizí myšlenky i praksi korporativního státu; fašistický stát zasahuje ne aby přejímal iniciativu a odpovědnost, nýbrž aby usměrňoval a ukázněval soukromou iniciativu, kde přímá dohoda výrobců nestačí.

Na základě tohoto zákona může býti královským rozhodnutím na návrh náčelníka vlády nařízeno zřízení nuceného kartelu s účelem upravit výrobu a soutěž pro výrobce určitého oboru na určitou dobu; po případě může býti nařízeno také spojení několika nucených kartelů pro příbuzná odvětví. Podmínkou zřízení nuceného kartelu je, že se proň vysloví 70% podniků a výroby za poslední 3 leta neb 85% výroby (v zemědělství stačí 70%), dále že vláda po vyjádření korporací uzná, že zřízení kartelu odpovídá obecným hospodářským zájmům země, pokud vede k racionálnější technické a hospodářské organizaci výroby. Návrh na zřízení kartelu musí býti podán prostřednictvím příslušné konfederace spolu s návrhem stanov. — Žádá-li toho zvláštní potřeba určitého výrobního oboru, může býti nařízeno, že zřízení nových neb rozšíření dosavadních podniků je možné jen po svolení náčelníka vlády.

N ě m e c k o.

V Německu již před nastolením nového režimu provedena byla řada opatření k zmírnění zemědělské krise a k obnovení výnosnosti zemědělství, a to jednak zvýšením celní ochrany a stanovením cen bez ohledu na světový trh, jednak pokusy o reglementaci výroby. Při tom rostl stále vliv státu na ceny i trh zemědělských výrobků.

Nový režim pokračoval v této politice, zejména také u tuků a mléka. Cílem této zemědělské politiky je, jak bylo již řečeno, zabezpečení rovnováhy v zemědělství zajištěním spravedlivých cen a vyloučením zemědělství z rizika volného trhu. Při tom politika tato však přímo do výroby celkem nezasahuje. — Mimochodem připomínám zvláštní výhody a podpory, zajištěné dědičným selským dvorům.

Pokud jde o organizaci zemědělství, došlo již zákonem ze dne 13. září 1933 k vybudování „stavu německého zemědělství“ (Reichsnährstand), jenž zastupuje celé zemědělství, obchod se zemědělskými výrobky a výrobu zpracující zemědělské výrobky. Nařízení z 16. února 1934 vypočítává všechny obory zemědělské i průmyslové, jež jsou v tomto stavu organizovány. Reichsnährstand je veřejnoprávní samosprávnou korporací, vedenou říšským selským vůdcem (Reichsbauernführer), jmenovaným říšským kancléřem.

Pokusy o zřízení „stavů“ i pro jiné obory hospodářské, zejména pro řemesla, obchod a průmysl, děly se již také v r. 1933. Organizace však šla na konec poněkud jiným směrem.

Předem byly v průmyslu upraveny otázky sociální zákonem z 20. ledna 1934 (Gesetz zur Ordnung der Nationalarbeit), jímž byla zavedena do průmyslové výroby bezpodmínečná zásada vůdcovská. § 1 tohoto zákona stanoví: „Im Betriebe arbeiten der Unternehmer als Führer des Betriebes, die Angestellten und Arbeiter als Gefolgschaft gemeinsam zur Förderung der Betriebszwecke und zum gemeinsamen Nutzen von Volk und Staat.“

V této formulaci ozývají se zřetelně vlivy ideologie fašistické. Poradním orgánem vůdce závodu jsou důvěrníci zaměstnanců, tvořící Vertrauensrat závodu, jehož povinností je prohlubovat vzájemnou důvěru v závodním společenství. Pro větší hospodářské obvody jsou ustanoveni „Treuhänder der Arbeit“, kteří mají pečovat o udržení pracovního míru; jejich poradním orgánem je „Sachverständigenbeirat“ z různých oborů jejich obvodu. Každý příslušník závodního společenství je zodpovědný za svědomité plnění svých povinností. Porušení jich se stihá jako přestupek proti sociální cti před čestnými soudy, zřízenými v každém okresu; říšský čestný soudní dvůr je v Berlíně. Vedle toho obsahuje zákon předpisy o ochraně proti neoprávněné výpovědi, již se lze dovolávat u pracovního soudu. — Německá pracovní fronta (Arbeitsfront) sdružuje dělnictvo i zaměstnavatele; nastoupila místo zrušených syndikátů a má za úkol pečovat hlavně o výchovu v duchu národně sociálních a o povznesení dělnictva.

Od úpravy sociálních otázek je přesně odlišena organizační výstavba průmyslu, živností a obchodu. Zákon ze dne 27. února 1934 (Gesetz zur Vorbereitung des organischen Aufbaues der deutschen Wirtschaft) zmocňuje říšského ministra hospodářství k uznávání a zřizování hospodářských svazů a k ustanovování jich vůdců; tento zákon netýká se svazů „Reichsnährstandu“ ani svazů příslušníků říšské komory kulturní. Na základě tohoto zákona byla provedena postupně organizace obchodu, dopravy a výroby ve 12, později ve 13 hlavních skupinách (Hauptgruppen), kterážto organizace přetvořena byla nařízením z 27. listopadu 1934 a utvořeny říšské skupiny (Reichsgruppen) průmyslu se 7 hlavními skupinami, dále řemesel, obchodu, bank, pojišťování a hospodářství energií. Tyto říšské skupiny jsou povahy obligatorní a je v nich zaveden vesměs vůdcovský princip. Řemeslo, v němž byl zaveden vůdcovský princip zákonem z 29. listopadu 1933, má svou zvláštní organizaci ve společenstvech (Innungen) s Obermeisterem v čele a ve vyšších svazcích (Kreishandwerkerschaft s Kreishandwerksmeister, Landeshandwerksmeister), jakož i v řemeslnických komorách; zemské a říšské odborné svazy a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag nebyly ještě definitivně upraveny. Tato organizace byla nařízením z 23. března 1935 přizpůsobena předpisům nařízení ze 27. listopadu 1934; část řemesel je organizována ovšem v Reichsnährstand a v Reichskulturkammer (umělecké řemeslo). Říšská skupina obchodu se dělí na 6 Wirtschaftsgruppen s dalším dělením na Fachgruppen. Vedle této odborné organizace zůstávají jako regionální organizace obchodní a živnostenské komory, v nichž nařízením z 20. srpna 1934 zaveden byl rovněž vůdcovský princip spolu s podřízením pod říšské ministerstvo hospodářství; pro komory se chystá nový říšský zákon.

Všechny tyto složky spojuje další organizace říšské hospodářské komory (Reichswirtschaftskammer), zřízené nařízením z 27. listopadu 1934 a okresních hospodářských komor (Bezirkswirtschaftskammern), zřízených nařízením ze 14. března 1935, které upravilo ohraničení hospodářských okresů. Práci okresních hospodářských komor zastávají průmyslové a obchodní komory. Říšská hospodářská komora spojuje a zastupuje jako společné ústředí všechny jednotlivé složky (ovšem mimo zemědělství) a průmyslové a obchodní komory mají v jeho rámci svou zvláštní „Arbeitsgemeinschaft der Industrie- und Handelskammern“ místo dřívějšího Deutscher Industrie- und Handelstag.

Otázka nucených kartelových organizací byla v Německu upravena zcela odděleně zákonem z 15. července 1933 (Gesetz über die Errichtung von Zwangskartellen), jímž byl říšský ministr hospodářství zmocněn, aby k úpravě trhu v zájmu celku spojil podniky do syndikátů, kartelů neb konvencí neb je připojil k existujícím již organizacím, při čemž může upravit práva a povinnosti členů, naříditi nutné změny a má právo dohledu a zásahu; před rozhodnutím může také ještě naříditi jednání o dohodě. Říšský ministr hospodářství může v zájmu celku naříditi, že zřizování nových nebo rozšiřování starých závodů a jich kapacity se zakazuje neb že je závislo od jeho povolení a může také upravit rozsah využití jednotlivých závodů.

Na základě tohoto zákona došlo k nuceným organizacím v řadě oborů.

Mimochodem připomínám, že k nuceným organizacím v jednotlivých oborech došlo již také v souvislosti s úpravou v zemědělství, což platí zejména o spojení mlýnů zákonem z 15. září 1933, dle poslední úpravy nařízením z 10. července 1935 ve „Wirtschaftliche Vereinigung der Roggen- und Weizenmühlen“ s kontingentací výroby.

R a k o u s k o.

Rakousko buduje v poslední době svou hospodářskou organizaci v rámci stavovského státu. Nechávám stranou rakouskou ústavu, jejíž složku tvoří mimo jiné také hospodářská rada. Dělnictvo je organizováno v „Gewerkschaftsbundu“, zřízeném nařízením z 2. března 1934 a rozděle-

ném na 5 skupin podle oborů; obdobným doplňkem je „Beamtenbund“, zřízený zákonem z 19. října 1934. Jako zaměstnavatelská organizace průmyslu zřízen byl zákonem ze 17. října 1934 č. 290 „Bund der österreichischen Industriellen“ jako veřejnoprávní organizace k přípravě stavovské výstavby. Je to organizace veřejnoprávní ne sice s nuceným členstvím, ale výlučně zastupující zájmy průmyslu, zejména také pro uzávěry kolektivních smluv, a vybírající nucené příspěvky od všech průmyslníků pro práci, konanou v obecném zájmu. Jinak přebíral Bund pro průmysl úkoly, jež dosud obstarávaly průmyslové a obchodní komory, které ovšem zůstávají dále organizací s pravomocí pro společné zájmy průmyslu, obchodu a živností. Bund der Industriellen se dělí na krajské svazy ve všech 7 zemích a ve Vídni, jakož i na jednotlivé odbory podle oborů.

Podobně zřízen byl zákonem č. 84 z r. 1935 pro živnostenskou výrobu Gewerbebund. Jedná se ještě o tom, budou-li podobně organizovány také ostatní obory, totiž úvěr a pojišťovnictví, jež mají již své organizace, obchod a doprava a svobodná povolání. Pro spolupráci všech těchto organizací bylo myšleno tvoření zvláštních paritních výborů, po případě později zřízení korporativních „Bundeskammern“ s krajskými komorami v jednotlivých zemích.

Mimo některé speciální organizační útvary v zemědělství a ve výrobě nedošlo celkem k obecným pokusům o nucené organizace. V oboru živnostenském dlužno uvést závěru (Gewerbesperre) z 25. IV. 1933 č. 148, od níž však bylo už v této obecné formě upuštěno.

Anglie.

Anglie zůstává i po stránce zásahů do hospodářství zemí poměrně svobody. Zásahy ve větší míře se uskutečnily hlavně v zemědělství. Addison agricultural marketing act z r. 1931 stanovil, že rozhodnutí většiny výrobců může být povinným i pro menšinu a zmocnil ministerstvo zemědělství k reorganizaci jednotlivých zemědělských odvětví, třebaže zemědělci by byli raději viděli prostou ochranu proti dovozu. Organizace tato provedena byla tehdy jen u chmele. Pozdější Agricultural marketing acts z let 1932 a 1933 ustanovily zřízení různých tržních komitétů, zpravidla na návrh vyšší ze skupiny výrobců, přijatý většinou dvoutřetinovou, zastupující aspoň $\frac{2}{3}$ výroby. Takovéhoto komitétů s dosti rozlehlou pravomocí bylo zřízeno 5 pro chmel, zemáky, vepře, slaninu a mléko. Rovnováha těmito opatřeními dosažená je ovšem nestálá, poněvadž každé zlepšení zvyšuje výrobu, takže úprava bez omezení výroby jest obtížná.

V oboru průmyslovém projeví se snahy o organizaci v první řadě v uhelné těžbě, jejíž poměry byly důkladně prozkoumány známou oficiální královskou komisí, a z části také v textilu a v kovoprůmyslu.

Francie.

Ve Francii, kde již bývalý ministerský předseda Flandin mluví o „liberalisme contrôlé“, zůstává přece politika více méně v hospodářských věcech liberální, ačkoliv se vynořilo zvláště ve Francii mnoho nejrozumnějších plánů všech odstínů na přebudování hospodářství.

V oboru zemědělském byly upraveny poměry na trhu vinném a pšenice; úprava nebyla vždy zcela úspěšná; zejména na trhu obilnin docházelo a dochází k značným potížím.

V oboru průmyslovém podala ještě Flandinova vláda 8. ledna 1935 návrh zákona o podmínkách, za nichž mohou odborné dohody průmyslové být prohlášeny povinnými v dobách krise (fixant les conditions dans lesquelles les accords professionnels peuvent être rendus obligatoires en période de crise). Návrh tento byl přijat s určitými změnami poslaneckou sněmovnou dne 5. března 1935, nebyl však dosud projednán senátem, takže nestal se ještě zákonem a za dnešní situace není velkých vyhlídek, že bude aspoň v této formě senátem přijat. Podle návrhu zákona, když se násled-

kem výjimečných okolností některý hospodářský obor ocitne ve vážné situaci, mohou dohody, uzavřené mezi zájmei o odpomoci býti k jejich žádosti prohlášeny dočasně povinnými pro celý dotčený obor. Podmínkou je, aby dohoda byla přijata dvěma třetinami závodů, představujícími $\frac{3}{4}$ obrátu celého oboru v předešlém roce; není-li možno stanovit obrát, použije rozhodčí výbor jiného podkladu pro odhad. Žádající závody si utvoří organizaci podle zákona s volným přístupem členů. Dohody musejí býti omezeny časově. Jejich účelem je přizpůsobení výroby trhu vnitřnímu nebo zahraničnímu zejména omezením výrobních prostředků, hledáním nových trhů, omezením pracovní doby, uzavřením kolektivních smluv, uskladněním zboží, tržní disciplinou, paritními dohodami, stanovením nejnižší jakosti, ustanovením odborových poplatků a emisí půjček. Žádosti o obligatornost průmyslových dohod, podané min. obchodu neb min. zemědělství, posuzuje zvláštní rozhodčí výbor a rozhoduje o nich vláda usnesením ministerské rady. Kontroluje ministerstvo obchodu nebo ministerstvo zemědělství. Když je dohoda, obsahující omezení výroby, prohlášena za povinnou, nesmí býti žádný podnik nově zřízen neb přenesen bez svolení příslušné organizace, zastupující dohodu. Pro přestoupení zákona se stanoví zvláštní tresty.

Zajímavá je důvodová zpráva návrhu, jež uvádí jako pohnutky jeho obecnou hospodářskou krizi, zchudnutí po válce, zesílený nacionalismus a intervencionismus, prodlužující život neschopným průmyslům; marné pokusy o mezinárodní úpravu vyvolávají nutnost úpravy ve vlastním státu, načež snad dojde se jednou k širším úpravám. Pro nápravu poměrů je třeba usilovati o kázeň a odbornou organizaci, je třeba přizpůsobení výroby a spotřeby bez škodlivých účinků nemilosrdné soutěže. Ukazuje se na příklad ciziny, kde stát často bere řízení hospodářství do rukou. Ve Francii je to neslučitelné s tradicí; výrobci se mají v účtě před individuální iniciativou sami ukázniti. Pouze výjimečně v krizi jest nutný zásah státu a opatření proti outsiderům, kteří často ve svém sobectví maří program většiny.

Lze tedy stručně shrnouti, že návrh zákona nechává státu kontrolu, váží si plně individuální iniciativy a má platiti jen pro dobu krise. Přes to však ani s těmito omezeními k uzákonění návrhu, jak řečeno, ještě nedošlo.

Belgie.

V Belgii naproti tomu došlo již k zcela obdobnému opatření královským arrêté z 13. ledna 1935 č. 62 „permettant l'institution d'une réglementation économique de la production et de la distribution“, vydaným na základě zmocňovacího zákona ze dne 31. července 1934 a 7. prosince 1934. Každá odborná organizace výrobců neb obchodníků může žádati rozšíření dobrovolných závazků, týkajících se výroby, distribuce, prodeje, vývozu a dovozu na všechny výrobce neb obchodníky téhož oboru. Žádost se stanovami a všemi doklady se podává ministerstvu hospodářských věcí, při čemž musí býti prokázáno, že rozšíření závazků je ve veřejném zájmu. Námitky došlé po uveřejnění v úředním listě jsou předloženy rozhodčím, po případě, nedohodnou-li se, zvláštnímu Conseil du contentieux économique, načež král o žádosti rozhodne. Stát provádí kontrolu. Přestupky jsou stihány tresty.

V důvodech výslovně se zdůrazňuje, že Belgie nechce vejíti na cestu řízeného hospodářství, nýbrž napravit jen nevýhody přepjatého individualismu, který v některých případech vážně ztěžuje vývoz a ohrožuje zahraniční směnu; uzavření dohod mezi organizacemi je často nezbytné právě pro provedení mezinárodních úmluv (na př. kontingentních); obecně pro vývoz je nutná odborová solidarita a uspořádání. V cizině (uvádí se i Československo) šíří se intervencionismus pro sankcionování odborné

organisace. Zvláštní výbor pro obchodní politiku se vyslovil pro obligatornosti dohod, kde $\frac{1}{5}$ závodů se pro ně vyslovily. Vláda se ve svém návrhu snaží dbáti, aby hospodářská reglementace výroby a distribuce nebyla na překážku pokroku ani na škodu spotřebitelů. Sdružovací svoboda zůstává, ale vláda má právo donucovací v obecném zájmu. Již zákon z 31. července 1934 vyžaduje pro reglementaci nesporné většiny, která ovšem musí býti většinou nejen počtem, nýbrž i významem.

Poznamenávám, že v Belgii zřízen byl královským dekretem z 19. dubna 1935 zvláštní Office de redressement économique pro přípravu, uspořádání a kontrolu provedení vládních opatření pro hospodářskou obnovu. Úřad tento je řízen výborem, jemuž předsedá první ministr a jehož členy jsou 3 další ministři, vyučování, veřejných prací a hospodářských věcí.

N i z o z e m í.

V N i z o z e m í vydán byl pro zmírnění zemědělské krise v roce 1933 zvláštní zákon „Landbouw Crisiswet“, doplněný později zákonem z 27. července 1934. Zákon tento se vztahuje na všechny krisové produkty zemědělské, jež zvlášť vyjmenovává a stanoví zřízení zvláštního fondu, zv. Landbouw Crisisfond. Obsahuje předpisy o podporách v zemědělství, o úpravě a omezování výroby, při čemž jako podmínka podpor může býti mimo jiné stanoven přístup k odborné zemědělské organizaci, stanovi příjmy fondu a zřizuje poradní orgány (královské komisaře a ústřední komisi). Na základě tohoto rámcového zákona vydáno již bylo mnoho opatření, upravujících výrobu a odbyt různých zemědělských výrobků i jejich zpracování. Pro obor průmyslu podán byl rovněž již 23. června 1934 návrh zákona o závazné moci podnikatelských dohod, který se stal 24. května 1935 zákonem (wet op het algemeen verbindend en onverbindend verklaren van ondernemersovereenkomsten. Podle tohoto zákona může ministr hospodářských věcí prohlásiti rozhodnutí a úmluvy mezi průmyslníky a obchodníky za obecně závazné, pokud mají pro hospodářské poměry v dotyčných oborech obzvláštní význam, a jejich prohlášení za závazné vyžaduje veřejný zájem. Toto prohlášení děje se jediné k žádosti zúčastněných podnikatelů neb jejich odborných sdružení, a to na určitý čas a může býti v obecném zájmu zrušeno. Podobně může ministr prohlásiti takovéto dohody naopak za nezávazné. Obojí prohlášení může platit zpětně, ale vždy musí býti slyšena zvláštní komise hospodářské rady. Rozhodnutí ministrovo musí býti vyhlášeno s důvody. Dozor nad prováděním má zvláštní k tomu utvořená komise. Přestupky jsou trestné s event. náhradou škody.

V důvodech návrhu zákona se poukazuje na moderní vývoj výrobních a distribučních metod, jež vyvolávají snahy o zamezení zlořádů v soutěžním boji a k omezování volné soutěže. Na druhé straně některé monopolizační útvary chovají nebezpečí pro hospodářský pokrok a pro zájmy spotřebitelů. Nizozemsko se dosud zákroků v tomto směru zdržovalo, v krisi nastaly však změny a volá se po úpravě vzájemné soutěže, zejména také pokud jde o outsiders, kteří nejsou ochotni k spolupráci a vzdání se své svobody. Vláda má pomoci překonat tyto nesnáze. Již v krisovém zákoně zemědělském byla vyslovena možnost závaznosti odborných organizací. Tímto zákonem se snaží vláda podporovati a vésti zdravou hospodářskou spolupráci bez újmy nutného přizpůsobení nizozemské soutěživosti světové situaci a bez ohrožení zájmů spotřebitelů; součinnost je nutna často zejména při vývozu. Při nynějším omezení dovozu je třeba dáti také možnost zrušit monopolistické snahy po využití této situace. Zákon se vztahuje nejen na průmysl a obchod, nýbrž i na ty, již jsou jinak zúčastněni, zejména na lodní dopravu. Zákon se týká výslovně jen hospodářských poměrů, nikoliv poměrů sociálních.

Pol sko.

V Pol sku zasahovala vláda do hospodářství již dříve, jednak ve snaze o podporu vývozu a omezení dovozu spolu se snížením výrobních nákladů, jednak ve snaze o opatření veřejných prací v boji proti nezaměstnanosti a konečně ve snaze o zajištění měnové a finanční stálosti.

V oboru zahraničního obchodu uvádím stručně jen známé vrácení cel a tím prémiování vývozu a s druhé strany omezování dovozu celními i jinými opatřeními. V oboru sociální péče může vláda prodloužiti neb snížiti pracovní dobu. Několik vládních opatření směřuje k zvýšení cen zemědělských a k snižování některých cen průmyslových. Snaha po měnové stálosti vede k politice deflační, při čemž se vláda snaží o usnadnění úvěru. 21. března 1933 byla parlamentem dána vládě výjimečná moc pro boj proti krizi. Zákon o pracovním fondu z 16. března 1933 byl změněn nařízením presidenta republiky z 24. října 1934. Reorganisace nastala 1. dubna 1935 ve snaze o rozšíření veřejných prací na odpomoc nezaměstnanosti.

Nás v první řadě zajímá ovšem ustanovení o nucených průmyslových sdruženích. Zákon z 10. března 1934 o změně nařízení presidenta republiky ze 7. června 1927 o živnostenském právu obsahuje v oddílu V. nové články 69—80 o průmyslových sdruženích neb jejich svazech (Zrzeszenia przemysłowe oraz ich związki). Za účelem podpory rozvoje průmyslu po stránce technické i hospodářské neb získání domácích i zahraničních odbytišť, jakož i k ochraně sdružených hospodářských zájmů mohou se průmyslníci jednoho neb více oborů sdružiti v průmyslová sdružení s nevýdělečným účelem, jež jsou samostatnými právními osobami. Stanovy těchto sdružení potvrzuje ministr průmyslu a obchodu, jenž také vykonává nad nimi dozor. Potvrzení se zamítne, jsou-li stanovy v odporu s právními předpisy neb je-li utvoření sdružení nežádoucí z důvodů hospodářských. Vyskytne-li se potřeba utvoření takového sdružení k uvedeným účelům, může ministr k žádosti průmyslníků a po vyslechnutí průmyslových a obchodních komor povolití nucené sdružení pro dotýčný obor. Na žádost sdružení, schválenou většinou valného shromáždění, může ministr obchodu naříditi, že do sdružení jsou povinni náležeti všichni výrobci dotýčného oboru v obvodě sdružení. V těchto posledních případech schvaluje také výši příspěvků ministr průmyslu a obchodu. Průmyslová sdružení mohou se také sdružovati ve vyšší svazy, pro něž platí obdobně stejná ustanovení.

Články 167 a)—i) obsahují podobná ustanovení o hospodářských svazech řemeslnických (rzemieślnicze związki gospodarcze). I zde účelem je podpora technického i hospodářského rozvoje řemesla, ochrana hospodářských zájmů, hledání tuzemských i zahraničních odbytišť neb tvoření dobrovolných řemeslnických organizací výdělečných pro přejímání zakázek a prací. Svazy spolupracují s řemeslnickými komorami. Stanovy potvrzuje ministr průmyslu a obchodu, jenž může potvrzení odmítnouti, protivi-li se jejich ustanovení právním předpisům neb existuje-li již pro stejný obor jiný hospodářský svaz, po případě není-li utvoření svazu v hospodářském zájmu dotýčného oboru řemesla. Ministr dozírá nad těmito svazy a může je také zrušiti, zanedbávají-li své úkoly. K žádosti svazu řemeslnických komor může ministr naříditi povinnou příslušnost všech řemeslníků do určitého svazu v jeho obvodu.

Československo.

Pro Československo uvádím, aniž bych chtěl jíti do podrobností, jen k vůli srovnání, že zde vidíme snahy po státních zásadách především v zemědělství. Jmenuji jen cukrovku, chmel, dříví, vepřový dobytek, mléko, syndikáty obilní a živočišný, monopol obilní, pokusy o omezení osevu atd.

V oboru průmyslovém máme již dříve zásahy v oboru zápalek, výroby lihu, v cukrovarnictví, sklářství, pivovarech, umělých tucích a chystají se další zákroky v mlynářství, výrobě škrobu, škrobovém cukru, droždí atd.

V živnostenských kruzích volalo se po živnostenské uzávěře neb po zakazovacím řízení pro nové podniky, jakož i po omezení soutěže velkých podniků, zejména pokud jde o správkárny, filiálky a jednotkové obchody. Částečná úprava již byla provedena nebo dojde k ní co nejdříve.

V průmyslu se diskutuje otázka obecného umožnění nucených organizací a přiznání numeru clausu, ovšem jen tam, kde průmysl sám by potřebu toho cítil a prokázal.

Celkový přehled.

Přehlédneme-li politiku jednotlivých států, pokud jde o zásahy do průmyslu a průmyslové organizace, tedy vidíme do velké míry stejnost hnutí, vznikajícího z celkem podobných důvodů hospodářských (krise) i politických (demokracie a diktatura) a vedoucích zhruba k podobným opatřením a podobným technikám, zejména pokud jde o povinnou organizaci, ať již jde o zemědělství neb o průmysl. Opatření tato mají ovšem různý ráz v jednotlivých státech už podle povahy vlády, která v těchto státech panuje. Na první pohled je zde viděti různost (nemluvě ani o SSSR.) poměrů v Spojených státech s jedné strany a poměrů v evropských zemích s druhé strany a v Evropě pak opět států s autoritativním režimem (Italie, Německo, Rakousko, Polsko) a států s poměrnou politickou i hospodářskou svobodou (Anglie, Francie, Belgie, Nizozemí).

Při rozboru politiky jednotlivých států musíme vždycky rozlišovati mezi organizací veřejné samosprávy, organizací odborovou, ať již volnou neb korporativní a stavovskou, a konečně organizacemi kartelovými, třeba i s povahou nucenosti. Tyto různé formy organizační nelze nikterak směšovati, neboť slouží naprosto jiným účelům. Zejména nelze směšovati kartelové organizace, ať již volné nebo povinné, s organizacemi veřejné samosprávy, ani s organizacemi odborovými. Ve všech státech, kde došlo k nucené organizaci kartelové, je tento rozdíl zcela jasný.

Možnosti ke zřízení nucených organizací tam, kde je dána v praxi, se užívá poměrně málo a s velkou opatrností. Výjimku tvořily Spojené státy, kde ovšem posledním rozhodnutím nejvyššího soudu nastal obrat. Ve všech státech se zdůrazňuje, i když dochází k rámcovým zákonným opatřením, zachování soukromé iniciativy, která má býti státním zásahem jen doplněna tam, kde k provedení úplné organizace její síly nestačí.

Pokud jde o obsah nucených organizací, je to v oboru zemědělském zejména otázka výnosnosti, v druhé řadě pak úprava výroby. V oboru průmyslovém jde především a hlavně o úpravu soutěže a teprve pak o regulaci výroby. Soutěž je stavěna také do popředí téměř ve všech zákonných opatřeních, zejména i ve Spojených státech, kde přímo jde o „Codes of fair competition“. Při úpravě soutěže jde pak jednak o otázku připuštění neb nepřipuštění nového závodu nebo rozšiřování starých závodů (numerus

clausus), jednak pak o soutěž závodů již existujících, a to jak mezi členy kartelu samotnými, tak s outsidersy. Neobyčejně choulostivou je otázka outsiderů, t. j. donucení jich k přistoupení do kartelní organizace neb aspoň k dodržování jejích podmínek. To je také jedním z hlavních důvodů, proč průmysl sám často po zákonné úpravě volá a proč také nutno i v zájmu veřejném na úpravu této otázky dáti velký pozor.

Vždycky žádá zákonná úprava skoro ve všech zemích, aby nucenost průmyslových dohod a průmyslových organizací byla ve veřejném zájmu a v tom směru žádají jednotlivé zákony zvláštní záruky.

Po otázce úpravy soutěže teprve v druhé řadě přichází u průmyslových organizací úprava výroby a odbytu, jejíž možnost je ovšem proti rozšíření, jak se zdá, veřejnému mínění věcně velmi omezena. Proto také většina zákonů v cizích zemích váže nucenost organizací na návrh dotyčného oboru výrobního samotného, čímž zůstává úprava tato v mezích možností.

Konečně ve všech státech, kde k podobné nucené úpravě došlo, vyhrazuje si přirozeně stát stálý dozor a možnost dalších zásahů ve veřejném zájmu. I po této stránce je nutný velmi opatrný postup, ježto těžko je předem stanovit hranice, až ke kterým dozor a zasahování státu má nebo může jít.

Zdeněk F a f l.

KONTROLA STÁTNÍHO HOSPODAŘENÍ, JEJÍ METHODY A PROSTŘEDKY.

Kontrola jest nezbytným článkem všeho vyspělého hospodářského ústrojí. Ve veřejném zřízení objevuje se od dávných dob; ve starém Řecku zastávali kontrolní činnost logisti, římsí úředníci veřejně účtovali senátu (*rationes redere*), u klasiků dočtem se o defektech těchto účtů pod termíny *repetundae*, *residuae pecuniae*, a Cato proslavil se svými *quaestiones perpetuae*, domáhaje se zodpovědnosti předchůdcův. Nechci sledovati historických reminiscencí. Bude však s prospěchem přehlédnouti, v jakých typických formách se státní kontrola ustálila v minulém století, až do války, a kterými cestami hledí ji na evropské pevnině po válce zdokonaliti. Ono období předválečných ustálených forem je ostatně asi dobou, z jejichž počátků platí dosud některé předpisy jinde i u nás. Ostatně dosud jsou časové názory i myšlenky, které se tehdy uplatňovaly, pronikaly nebo byly potlačeny. Dovolil bych si poté naznačiti, v čem naše zřízení uskutečnilo změny jinde zaváděné, v čem vospívá a v čem je žádoucí doplnění.

I. Z dějin kontroly až do světové války.

Státní kontrola byla již před ústavní érou a před velkou revolucí. Prohlášení základních práv občana ve 14. článku dalo však kontrole od základu nový význam: všichni občané mají právo zjistiti svými zástupci nutnost berní, schvalovati je a sledovati jejich užití.

Od této doby zůstávají až dosud časové dvě otázky: jaké má býti postavení orgánu kontroly a jak upravit zodpovědnost hospodářských orgánů.